Ціна: 5 корон.

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ВЛАДИ

1917—1919.

Хай живе Самостійний Український Нарід — правний господарь на своїй землі!

Хай живе всесвітнє визволення поневолених націй!

Хай живе всесвітнє визволення праці від влади капітала!

1920.

ВІДЕНЬ—КИЇВ.

Накладом Української Партії Самостійників-Соціялістів (У. Н. П.)

З друкарні Мехітаристів у Відні, VII.

Передмова.

Уже три роки тягнеться українська революція. Події змiняються подiями з блискавичною швидкостью. Український нарiд переживає величнi моменти своєї iсторiї. За цi три роки не з'явилася анi одна серйозна праця, яка цiлком безсторонне описала цi подiї i дала їм належне освiтлення. Такої працi чекає українське громадянство, i до появи цiєї працi воно змушене задовольнятись газетними звiстками, всякими неповiреними чутками, що одна другiй суперечить.

Цим конспективним нарисом головних подiй, що вiдбулися на Українi протягом останнiх трьох рокiв, мається на метi хоч в невеликiй мiрi задовольнити цю потребу широкого українського громадянства, а також вiдкрити заслону на тi подiї, що вiдбувались за коном i широкому загалу не були вiдомi.

В. Т.

I. Українська Центральна Рада.

Відколи Українська Центральна Рада почала своє істнування, українські соціял-демократи і соціялісти-революціонери складали в ній більшість[1]. Величезна більшість справжньої української (не мартовської) інтеліґенції, що винесла на собі весь тягар утисків царсько-московського режіму над українською культурою: українські професори, доктори, інжінери, адвокати — була відсунута від державної роботи і впливу. Дивуватись сему-нічого, бо то був час панування крайних гасел і демаґоґії; кождий нарід підчас революції цей період мусить пережити.

Весь час істнування Центральної Ради визначився недіяльностью в справі державного будівництва.

Центральна Рада та її Уряд складались з елементів політично-недозрілих, засідання Центральної Ради були безконечним мітінгом з партійно-проґрамовими промовами; говорили безконечно, а про діло забували. Говорили з запалом про безпощадну боротьбу з буржуазією і земельним панством, про соціялістичі форми громадянського життя, про соціяльне визволення робочих мас, а на ділі — все лишалось по старому.

Навіть в справі земельної реформи, хоч говорилось про неї багато — нічого не зроблено. Як відомо, земельний закон, так важний для хліборобної України, був нашвидку написаний і принятий без належного обговорення в той момент, коли большевицькі гармати греміли під Київом і шрапнелі рвались над будинком Центральної Ради, коли остання збіралась уже покидати Київ.

---

[1] В брошюрі назви українських партій скорочені так:

1. а) Українська Партія Самостійників Соціялістів — У. П. С.-С.
   б) Самостійники-Соціялісти — С.-С.
2. а) Українська Партія Соціялістів-Федералістів — У. П. С.-Ф.
   б) Соціялісти-Федералісти — С.-Ф.
3. а) Українська Партія Соціялістів-Революціонерів — У. П. С.-Р.
   б) Соціялісти-Революціонери — С.-Р.
4. а) Українська Соціял-Демократична Роб. Партія — У. С.-Д. Р. П.
   б) Соціял-Демократи — С.-Д.

Народні маси довго чекали від Центральної Ради чогось реального — але їх годували гарними промовами і обіцянками. Коли терпець народніх мас в решті увірвався, вони назвали Центральну Раду — буржуазною, повернулись до неї спиною і стали спочувати большевикам проти Центральної Ради.

Два міліони українського війська, що горіло бажанням битись за рідний край, і яке моглоб одним могучим рухом змести все на шляху до нашого національного визволення, було розкладено ревкомами, здеморалізовано пропаґандою наших ультралівих елементів. Ці елементи чинили по своїх проґрамах, а там сказано, що постійна реґулярна армія — як заборола буржуазно-панської влади, не мусить істновати, реґулярну армію мусить змінити народня міліція.

Як думали — так і зробили.

Українська армія була здемобілізована, а держава лишилась без оборони. Ті українські партії, що стояли за утворення реґулярної української армії, були названі реакційними, ворожими інтересам народніх мас.

Коли московські большевики підступили під Київ, оборону столиці України мусіла взяти на себе приватна ініціятива.

Сотні і тисячі української інтеліґенції (навіть невійськової) стали до зброї в обороні столиці України; до зброї стали не тільки українські студенти, а навіть й ґімназісти.

Багато української інтеліґенції, не одна тисяча сього дорогоцінного цвіту нашої нації полягла на вічний спочинок під ножем большевика-москаля, заплативши своїм життям за помилки тогочасних керманичів українсько-державного корабля [1].

Центральна Рада при німецькій окупації.

Коли з допомогою німців в початку березня 1918. р. Центральна Рада з її складом з С.-Р. та С.-Д. знову повернулась до Київа, почалось старе безголовья: Анальфабети-міністри з недозрілого елементу, якому місце ще сидіти на шкільній лаві, партійна гризня, боротьба амбіцій авантурників, властолюбців, повна недіяльність в державнім будивництві, небажання орґанізовати оборону держави (орґанізації Запорожського корпусу уряд шкодив, як міг).

Справа скінчилась ганебно. Ґенерал Скоропадський відкрито без ніякої перепони готувався до перевороту. В решті — розгон Центральної Ради без ніякого опору і протесту. С.-Р. міністри опинились на лаві підсудніх, де вели себе недостойно: прохали поминування і т. п.... на велику радість російських чорносотенців. Почалось

[1] Напр. гибель української інтеліґенції, головно українського студентства під Крутами.

II. Гетьманське панування.

Партія С.-Р. саморозпустилася; її провідники в числі до 20 душ об'явили себе непартійними і видрукували про це з указаниям фамілій в російьксій ґазеті „Кіевская Мысль" та инш. Зважаючи на їх покірність, гетьман їх не займав. Тепер ці люде задають тон і панують . . .

Партія С.-Д. стала до гетьмана остілько льояльною, що гетьманська світа в часи його побуту в Берліні заявила, що У. С.-Д. підтримують гетьмана. Гетьман С.-Д. не переслідував.

В гостру опозіцію до гетьмана стали партії С.-С., С.-Ф. і навіть Хліб.-Демокр., що вибірали гетьмана, коли остання партія побачила антиукраїнську політику гетьмана.

Національний Союз, що повалив гетьмана, засновали партії С.-С.[1] і С.-Ф.; партії С.-Д. і С.-Р. довго не вступали до Національного Союзу і вступили тілько тоді, коли Національний Союз став виявляти значну політичну силу. Після перемоги над гетьманом партії С.-Д. і С.-Р. стали відноситись до Національного Союзу так, як і зараз: неспочуваюче і відсунули його від державної роботи.

Відомий меморандум-ультіматум до гетьмана з домоганням українського міністерства був написаний Самостійниками-Соціялістами 22. мая 1918. р. відозва з протестом до німецького народу — Хліб.-Демократами. Ці два документи підписані партіями: С.-С., трудовою партією, С.-Ф., Хліб.-Демокр., орґанізаціями залізничників і робітників пошти і телеґрафа.

Національне нещастя перепинило партійні свари. Повстання проти гетьмана орґанізовували три партії: С.-С., С.-Д. і С.-Р. Національна солідарність дала змогу виграти справу. Після перемоги Директорії міністерські портфелі після умови були поділені між вищезгаданими партіями на парітетних підставах.

III. Директорія.

Переворот 15. листопада 1918. р., коли стала у влади Директорія, дав знову перемогу партіям С.-Д. і С.-Р., хоч і не таку, яку вони мали при Центральній Раді. До влади стали вкупі з ними і С.-С. (С.-С. мали в кабінеті міністрів 5 місць). Партія С.-Ф. одержала державний секретаріат і міністерство юстіції. Але $^2/_3$ портфелів були в руках С.-Д. і С.-Р. і тому почалась та сама робота, що і при Центральній Раді.

---

[1] Орґан партії С.-С. — „Самостійник", що виходив в Київі, відкрито називав гетьмана Скоропадського **національним зрадником**, а окупантів-німців — **віроломними підступниками**.

Найперш було зруйновано військо (при військових частинах стали заводити ревкоми). Наступ большевиків... Неуміння орґанізувати оборону Держави і навіть використати ентузіазм повставших проти гетьмана українських військ. Відсутність ясного плана будови держави. Неуміння орґанізовати військо, його утримання і забезнечення усім необхідним... Величезні, численні штаби без військ, що тілько пожирали кольосальні гроші.

С.-Р. і їх орґанізація „Село-Спілька" открито агітували проти влади Директорії і за совітську владу на Україні, і свою партійну ґазету „Народня Воля" з цими гаслами через інформаційне бюро армії, яке було в їх руках, ширили тисячами примірників в українській армії. Теж робили ліві С.-Р. і ліві С.-Д. — незалежники. — І ось наслідки:

Московські большевики раптом заняли всю Лівобережну Україну, взяли без бою Київ. Далі пішла паніка, панічна утеча: Казатин, Винниця, Проскурів, Волочиск і в решті до Галичини під оборону галицьких багнетів, а звідти до Рівного. До м. Рівного добрались одні штаби, на чолі з головним штабом, без військ, які були розгублені по дорозі.

Не оден десяток тисяч українських патріотів, що горіли святим огнем любови до Батьківщини, полягли на сему крестному шляху катастрофи, проклинаючи гірку долю України і нездарних провідників.

На Волині, яку на щастя для України, забули комітети українських партій, де, значить, не було партійного інтриганства і роскладу — з'організовалась досить сильна армія, яка не тілько відбилась від московських большевиків, але виявила досить активну офензиву (форпости її посунулись аж під Київ).

Але як тілько на Волинь добрались партійні центральні комітети, і почалась робота лівих елементів, — почався і розклад армії. Через місяць довелось кинути Волинь і тікати знову до Галичини, розпустивши всі міністерства.

Завдяки Галичині українське військо виринуло знову на Поділлі, взяло Камянець-Подільський і пішло далі, але було переможено м. большевиками; Галичина знов уратовала Україну, пославши в допомогу свое військо. — Звоювання великої теріторії, а також поновне взяття Київа завдячуемо головним чином галицьким військам і галицькому Уряду.

Історичні державні наради партій.

Як тілько гетьман Скоропадський був повалений і Київ був взятий, ще у Винниці, до вступу Директорії в Київ, серед українських партій почався розлад. У. С.-Д. хтіли Совітської незалежної Української Республіки: ісполкома і совнаркома. Особливо сього домагався голова Директорії Винниченко.

Державна нарада у Винниці 12. до 14. грудня 1918. р.

На нараді партій, що робили повстання (С.-С., С.-Д. і С.-Р.) 12. грудня 1918. р. партія С.-Д. рішуче стала за радянський строй, партія С.-С. і С.-Р. проти, і справа провалилася. Але С.-Д. з цим не примирились: вони намислили завести совдепи на Україні під иншою формою. Була скликана друга нарада — вищезгаданих 3-х партій, 14. грудня 1918. р. На цій нараді С.-Д. виступили з проектом Трудового Конґресу з представників селян, робітників і солдат; сьому Конґресу проектовано надати всю повноту влади. С.-Д. не крились, що Трудовий Конґрес і буде українським совдепом, який вибере ісполком і совнарком. Отже таким чином Україна мала стати Совітською Соціялістичною Республікою.

С.-Р., сподіваючись мати через селянство на Трудовім Конґресі більшість, підтримали ідею скликання Трудового Конґресу з зазначенням, що після його таки мусять бути скликані Українські Установчі Збори (останній додаток дуже не вподобався С.-Д.-ам, але мусіли на це пристати).

Самостійники були проти скликання Трудового Конґресу, як форми большевицької, а стояли за скликання українського парламента з установчими функціями. Перемогла більшість і Трудовий Конґрес був скликаний. Самостійники тільки настояли, аби не кликати на Конґрес депутатів від військ, аби не розкласти армії, а також аби на конґресі — представників від робітників було не більше, як їх % відношення до українського селянства, а також аби покликати на Трудовий Конґрес і інтеліґенцію.

Після сього була видана декляраця Директорії, яка була принята в цілім світі як декляраця б о л ь ш е в и ц ь к а.

Державна нарада 16. січня 1919. р. в Київі.

Перед відкриттям Трудового Конґресу, що мав початись 19. січня 1919. р., ініціатори Трудового Конґресу полякались, не будучи певними за настрій конґресу, маючи на увазі наближення м. большевиків до Київа. Директорія скликала державну нараду партій 16. січня 1919. р.

На нараді військова ґрупа Коновальця і Мельника (Укр. Січові Стрільці) виставили військову диктатуру — тріумвірат: Петлюра, Коновалець і Мельник. Два більше одного: отже фактично пропонувалась диктатура Коновальця[1].

---

[1] По в'їзді Директорії до Київа ґрупа Коновальця фактично заправляла всім в Київі, навіть волею Директорії (слова В. Винниченка на нараді 16. січня 1919. р.).

Диктатура в особі юного галицького офіцера Коновальця прикро вразила усі українські партії. Всі висловились проти. Ґрупа Коновальця образилась.

С.-Р. пропонували негайне запровадження совдепів, бо сього ніби то вимагає трудовий народ, а також стояли за надання Трудовому Конґресу всієї повновлади.

С.-Д. (в даннім разі вкупі з С.-С.) стояли тут проти радянського строя і за надання Трудовому Конґресу прав Трудової Конференції без права повновлади, окрім того С.-Д. висловлювались за мілітарізацію строя на час національної небезпеки (не указуючи форми мілітарізації).

С.-С. стояли за проголошення на час національної небезпеки диктатури Директорії і за військову раду з дорадчим голосом з пяти душ (голова ради — Петлюра, 2 члени військових від Наддніпрянців, а 2 від Галичан). Але на бажання ґрупи Коновальця, аби все лишилось по старому, все так і сталось, і партійна нарада скінчилась нічим.

Після наради всі українські партії, виключаючи С.-Р., взялись рішуче за те, аби не дати Трудовому Конґресові піти на шлях большевизма.

Ці з'усилля мали успіх і Трудовий Конґрес в своїх резолюціях став на ґрунті державному. В цій справі багато зробили представники Галичини.

Державні наради у Винниці.

Коли українські війська полишили Київ, в Київі лишились ліві С.-Р., весь Центральний Комітет „Село-Спілки" (С.-Р.), і майже половина С.-Д. з центра і ліві С.-Д. — незалежники, які приймали м. большевиків з хлібом-сільою — і мали поділити з ними владу на Україні (їх наміри не справдились). Із С.-Р. потяглись до Винниці переважно ті, що мали урядову службу (напр. інформаційне бюро армії було в їх руках).

Коли Директорія покинула Винницю, С.-Р. покинули підпирати Український Уряд (їх Винницька постанова: вийти з комісій Трудового Конґресу і з урядових головних посад і з'єднання з м. большевиками).

В Винниці перед страшною небезпекою С.-Д. і С.-Р. полишили міністерські портфелі і запропонували коаліційне міністерство з більшости правих соціялістичних українських партій. Новий кабінет міністрів: голова кабінету Остапенко (С.-Р.), міністри: 4 С.-Ф., 4 С.-С., 3 С.-Р., 1 С.-Д., 2 (безпарт.). Голова Директорії Винниченко подався до дімісії. Нового Голову Директорії не призначено: члени Директорії головували по черзі.

При одмові від влади С.-Р. одержали 6 міліонів карбованців, а С.-Д. 5 міліонів карбованців з державних фондів.

Політика Директорії круто звернула з ліва на право. Ухвалено було прохати допомоги антанти, на яку, як на оплот буржуазії, верховодячі українські кола дивились до свого часу з упередженням.

Поїхали умовлятись з антантою: проф. Остапенко, проф. Мацієвич (міністр закордонних справ) та инші. Французське командування в Одесі за допомогу вимагало: окрім Винниченка усунути зі складу Директорії і Петлюру; взагалі склад Директорії мусів бути по волі антанти.

З цього приводу була скликана Директорією в середині лютого 1919. р. Державна нарада з трьох партій: С.-С., С.-Д. і С.-Р., на котрій було вирішено: залишити Директорію в незмінім стані, як ознаку суверенности українського народу.

Справи погіршали. Під натиском м. большевиків довелося покинути Винницю. Залізничники весь час саботували Уряд, а то і отверто не слухались і страйкували (головно через те, що на посаді міністра шляхів — була особа без належної фахової освіти і зненавиджена залізничниками). В угоду одному з членів Директорії ця особа утримувалась на посаді, хоч більшість кабінету міністрів і Директорії була — проти. Пробування на посаді міністра шляхів цієї особи, особи надто молодої, зробило українській справі велику шкоду. Колиб Директорія перед своїм від'їздом з Винниці не дала одставки цій особі, Директорія була б не виїхала з Винниці через страйк залізничників.

Директорія в Жмеринці.

Уряд і Директорія перебрались до Жмеринки, але на де-кілька днів.

Відбулась кошмарна картина утечі: головного військового штабу і уряду з Жмеринки, коли потяги брались з боя, коли навіть у г. о. Петлюри хотіли одібрати потяг. Уряд пересунувся до Проскурова.

Починаючи уже з Винниці, військові кола отверто нарікали, що в головнім штабі, а надто в оперативнім відділі, є нездари і зрадники, що не тілько здали Київ без боя, а дозволили армію розрізати на двоє.

Південна ґрупа з запорожським корпусом на чолі перейшла румунську границю і обеззброїлась; північна ґрупа Оскілка трималась міцно; центр армії був розгромлений і знищений.

Державні наради в Проскурові.

В Проскурові справи стали ще гірше. С.-Р. замірялись в Проскурові зробити большевицький переворот. Директорія в сій важній хвилі скликала партійну нараду з 3-х партій:

С.-С., С.-Д. і С.-Р., що робити для вратування справи. С.-Р. і С.-Д. (частки Центральних Комітетів цих партій, що ще тяглися за урядом) домагалися, аби Директорія дімісувала, аби на Україні був запроваджений радянський строй. С.-С. твердо стояли за Директорію, стояли на старій позіції парламентаризму і боротьби з м. большевиками і большевизмом у всіх його формах до кінця.

Коли член Директорії N. звернувся до С.-Д. і С.-Р. з пропозіцією, в тім разі, коли б Директорія згодилась з їх пропозіцією, чи дадуть вони в новий лівий кабінет міністрів — своїх людей — С.-Д. і С.-Р. одмовились. А як член Директорії на це сказав, що в такім разі Директорія це опублікує, то С.-Д. сказали, що вони ще в цій справі подумають, може і дадуть до нового кабінету міністрів своїх людей.

Спроба Камянець-Подільського перевороту.

Коли українські війська мусіли покинути і Проскурів (а Директорія поїхала до Гусятина) і відступили до Ярмолинець і до Волочиска, — С.-Д. і С.-Р. роблять в Камянці-Подільському спробу большевицького перевороту, усунення Директорії, запровадження радянського строя і влади.

Спроба неудалась: за ними не пішли ні селяне ні війська ні робітники. Але ця Камянець-Подільська справа мала лихі наслідки:

Західні держави переконались, що У. С.-Д. і У. С.-Р. збольшевичились. Румуни хтіли навіть з цієї нагоди 22. марта 1919. р. заняти Камянець, як місто, де захопили владу большевики. Ледви пощастило цю небезпеку усунути. Під впливом цих подій і аґітації українське військо в центрі і на правім крилі майже розсипалось.

Врешті вся українська теріторія була втрачена, виключаючи всю Волинь, часть Подільщини, Київщини і Мінщини.

Туди всі і посунули, під крило цієї військової ґрупи.

Ця військова ґрупа тому тільки і збереглась, що тут в Рівному, орґанізаційній роботі ніхто не перешкаджав за віддаленням її від центра.

Рівенський період.

Був початок квітня. Військова північна ґрупа з'організовалась в сильну армію, перемогла большевиків і підступила майже під Київ. Большевицькі полки здавались оден за другим, передалась на український бік ціла большевицька Тульська дівізія; з дня на день чекали вступу в Київ.

Можливо, що С.-Р. і С.-Д. було прикро, що до Київа має вступити Уряд Остапенка з більшостю правих соціалістичних партій.

На нараді партій, скликаній г. отаманом Петлюрою 6. і 7. квітня 1919. р. партії С.-Д. і С.-Р. виступили з домаганням: 1. Зміни складу Директорії в більш лівім напрямку, 2. кабінета міністрів з С.-Р. і С.-Д. і 3. замирення з м. большевиками.

Партії С.-С., С.-Ф., Н.-Р. і президії Трудового Конґресу стояли за незмінність складу Директорії, як затверженої Українською революцією і Трудовом Конґресом і за коаліційний кабінет.

С.-Р.-и і С.-Д.-и на уступки не пішли — і справа кінчилась нічим.

С.-Р. і С.-Д. ухвалений був переворот. Умовили г. о. Петлюру і члена Директорії Андрія Макаренка та заключили з ними відому умову 5. квітня 1919. р. (Див. „Укр. Вісти", ч. 30).

Стався переворот 9. квітня 1919. р. Директорія в складі затверженім Трудовим Конґресом, перестала істновати: Двох членів Директорії: Д-ра Андрієвського і д-ра Петрушевича було усунено.

Головою Директорії (а фактично диктатором) став Петлюра. До влади став лівий кабінет Мартоса. Як показала справа 22. марта 1919. р., С.-Р.-и і С.-Д.-и зовсім не мали за собою ніякої сили, як не мали її підчас вищезгаданого перевороту: їм пощастило перетягнути на свій бік більшість членів Директорії (і головним чином переконати г. о. Петлюру), і тим вони виграли справу.

Так сталася диктатура двох партій: С.-Р. і С.-Д., а через них і з їх допомогою фактична диктатура Петлюри.

Почалась робота С.-Р. і С.-Д. Пішли спроби заведення на місцях влади рад. Пішла практика большевизма; орґанізована контрозвідка по типу большевицьких чрезвичайок з катами Чеботарев і Ко. на чолі. Почалось очернення і жерстоке переслідовання правих соціялістичних українських партій, в першу чергу, як більш дужчу: Партію С.-С. Спроба переговорів з большевиками. (Неудачно.)

Цей переворот зробив злий вплив на українську інтеліґенцію: маса українського старшинства стала покидати українську армію та переходити по части в Галицьку армію, а по части розсосуватись по Україні з метою на місцях в тилу большевиків орґанізувати повстання. Українська цивільна інтеліґенція стала покидати українські урядові інституції і вертати до дому на Україну.

За кордоном зрозуміли цей переворот як за панування большевизму на Україні. З Урядом Українським, на чолі котрого стояли особи, що заманіфестовали свій большевизм 22. марта 1919. р. в Камянці-Подільськім, не хтіли говорити; говорили тілько з Урядом Галицьким.

28. квітня 1919. р. ґрупа українських патріотів з українського старшинства під проводом отамана Оскілка робить спробу вратувати українську справу, вирвати її з руйнучих рук і передати до рук творчих. Вибухло повстання Оскілка з девізами:

1. Іменовання президента Галицької Національної Ради і члена Директорії Соборної України Д-ра Петрушевича тимчасовим президентом У. Н. Р. до скликання Українських Установчих Зборів по визволенню української теріторії від ворога і

2. негайного утворення коаліційного кабінету міністрів із партій наддніпрянських і галицьких для поєднання усіх творчих українських сил.

Але це військове pronuntiamento, хоч воно мало за собою величезну більшість військової сили, не осягло своєї мети єдине через те, що вибухло раптово, без попередньої підготовчої орґанізаційної роботи, вибухло стихійно, як вибух нестримного обурення[1] роспачі.

Робота кабінета Мартоса і Петлюрівського штабу армії швидко допровадила до ліквідації Волинський фронт. Рештки українського війська через Галичину і з її допомогою добралися до Подільщини і опанували тут західний кут Поділля.

Волею судеб Галицька армія під проводом диктатора Д-ра Петрушевича мусіла покинути свій край і посунути на Україну. Сему треба завдячити звоювання українцями великої теріторії.

Українська інтеліґенція на еміґрації.

Коли в січні 1919. р. моск. большевики взяли Полтаву і стали наближатися до Київа, серед де-яких кол української інтеліґенції почалася паніка. Богато осіб, що хтіли бути в як найдальшій дістанції од м. большевиків, сотнями записувались в українські місії до ріжних держав, домагались урядових командіровок, фіктивних чи дійсних, за межі України, а то і просто еміґрували до Галичини, де в той час був спокій і лад.

Позаяк тоді приймались до дипломатичних міссій особи по партійному прінціпу, маса людей підшивалась під „лівих соціялістів", зголошувались до українських партій С.-Р. і С.-Д., аби в той спосіб трапити до закордоних місій.

Представництво инших українських партій в цих місіях було дуже незначне.

Поважні люде в цих місіях були як виключність. Склад цих місій заповнявся переважно зеленою молодіжю обох полів, навіть без жадного знання чужих мов. В склад цих місій

[1] Подробиці повстання отамана Оскілка будуть наведені в окремій брошюрі, що має появитись в світ одночасно з цією брошюрою.

було принято чи не в 20 раз більше осіб, як належало; така була велика охота у цієї катеґорії української молодіжи поїздити, побавитися і разважитися по чужих краях на державний кошт [1]. Не приняти до складу міссії „партійних людей“ міністерство закордоних справ, треба думати, рахувало незручим.

Ці місії в кількости не одної тисячі осіб довго бавились в Тернополі і Станиславові, весело розважалися по каварням, ресторацім і театрам, щедро сипали державним грошем на право і на ліво, бо з сего боку ці міссії були добре забезпечені.

В решті решт таки примушено ці місії покинути Галичину. Вони виїхали з початку до Відня, а звідти роз'їхались по цілому світу: до Парижа, Лондону, Берліну і т. д. і скрізь заслугували собі ту саму сумну славу, що і в Галичині. Українські місії за кордоном стали „притчою во язицех“, за малими виїмками тілько діскредитували в очах закордонного громадянства і українську владу, і український нарід.

По за цими місіями до Галичини понаїхало багато (де-кілько тисяч) наддніпрянців: старшин, урядовців і просто „партійних“. Всі ці особи, а їх була не одна тисяча, формально попристроювались до ріжних українських інстітуцій (богато українських наддніпрянських інстітуцій мали свої філії в Галичині), отже мали богато грошей без жадної праці, війна і фронти були далеко, ніщо не перешкаджало їм весело бавитись, сипати грішми і політикувати по каварням і ресторацім.

Треба признатись що $^{9}/_{10}$ цих людей зголошували свою приналежність, або принаймні співчуття, до державних партій: С.-Р. і С.-Д. [2], які величезні гроші коштувало українському народові утримання цієї великої юрби національних паразитів — годі підрахувати. І це все відбувалось в той час, як на розлогих полях України розпачливо боролась і умірала за Батьківщину вірна своїм прінціпам українська інтеліґенція, що свій нарід в біді не кинула.

Ощадні Галичане неприхильним оком дивились на пробування у них національних трутнів з Наддніпрянщини, що тілько піднімали ціни на продукти та деморалізовали їх несталі елементи.

Але наддніпрянська еміґрація вищезгаданого сорта в Галичині не задовольнилась одним веселим проводженням часу. Ці люде рішуче стали втручуватись в справи Галичини, в яких вони найменшого розуміння не мали. Потроху і тут почалася ширитись деморалізація. Ці наддніпрянці, замісць того, аби вертати на Україну і працювати у знаних їм обставинах, зна-

---

[1] Звичайно серед цих місій були чесні і порядні люде, дійсні українські патріоти — але що вони могли зробити проти домінуючої більшости?!

[2] Звичайно треба думати, що величезна більшість цих осіб не тілько було мартовськими С.-Р. чи С.-Д., але і „мартовськими“ українцями.

йшли собі однодумців в Галичині і захтіли переробити Галичину по свойому[1].

Грошей у них було багато, отже почали виходити газети „Нове Життє“, „Республиканець“, та инші; була розпочата аґітація серед галицької інтеліґенції, галицького селянства і галицького війська. Залунали лозунги крайньої демаґоґії і московського большевизму[2].

Давні галицькі діячі, що своєю діяльностю протягом понад 20 років довели свою відданість і вірність трудовим галицьким масам — весь тогочасний галицький уряд — опинились зразу в катеґорії чорносотенців, злобних реакціонерів, ворогів народу на сторінках цих газет. В цім напрямі велась і устна аґітація. Галицький Уряд терпів, мовчав, бо не хтів порушувати прінціпа свободи слова, друку і сумління, а також не хтів з делікатности господаря уживати репресій проти наддніпрянських гостей, які за сердечний прийом і гостину в Галичині в такий неджентльменський спосіб віддячувались.

Громадські діячі з кол державно-думаючого наддніпрянського громадянства попереджали Галицький Уряд і галицьких діячів про неминучі льоґічні наслідки цієї роботи, попереджали, що за наслідки цієї роботи державні наддніпрянські елементи відповідати не можуть. Але Галицький Уряд спираючись на довірря Галицької Національної Ради, чув себе спокійним з цього боку та і не мав часу занятись, як се належить, внутрішніми справами, бо вся його увага була звернена на боротьбу з Польщею.

Вся ця руйнуча робота лівих елементів з Наддніпрянщини ослабила відпорну силу галицько-українського народу і його військ і прискорила момент відвороту галицької армії спід і Львова перед в де-кілька раз дужчим противником — польським військом, що було заосмотрене антантою у всі найновійші засоби війни.

Що можна сказати про тисячі тих людей — втікачів з України, що зараховулали себе до української інтеліґенції, але кинули бідний на свідому патріотичну інтеліґенцію український нарід в найтяжчі для його хвилини життя, коли він кервавився в боротьбі з північним завойовником — москалем?!

Ті де-кілька тисяч так званої української інтеліґенції, що з першим громом гармат з большевицької Московщини вим-

---

[1] Надто занялись галицькими справами і хтіли прибрати їх до своїх рук українські С.-Р.

[2] Були спроби спровадити до Галичини філію інформаційного бюра наддніпрянської армії, яке було в руках С.-Р. і головним чином спричинило розклад цієї армії — але уряд галицький на це не згодився, бо мав своє власне бюро інформаційне.

кнули за межі України, не забувши себе добре забезпечити народним грошем, могли б дуже і дуже прислужитись українському народові в його боротьбі за незалежність, бо в інтеліґентних українських силах на місцях нарід відчував і відчуває таку пекучу потребу.

Кому ще не пізно, кому шлях не замкнутий, кому ще промовляє національне сумління — хай повертає негайно до свого народу.

Камянецький період 17. липня до 17. листопада 1919. р. Два диктатори на Україні.

Отже ми мали на Україні двох диктаторів: диктатора Галицьких війск Д-ра Петрушевича і г. о. Петлюру.

Перший одержав владу з рук народних, від народнього представництва, другий иншим шляхом — шляхом узурпації.

Перший мав в своїм розпорядженні сто тисяч відданого йому карного війська, другий мав в десять раз меншу силу з захитаною дисціпліною, в більшости незадоволених центральною військовою владою.

Оден був людиною високої европейської освіти, старий, досвідчений парламентарій і політик, загально відомий і шанований не тільки на Україні, але й закордоном. Другий — особа з малою освітою, невідома українським народнім масам до революції, без найменшого досвіду в справі державного будівництва і управи, особа, що виринула на верх випадково в часи революційної бурі.

Для кождого на Україні було ясно, хто мусів взяти на свої плечі тягар відповідальности за долю України.

Так мислив Український Державно-Національний Союз і всі українські партії і ґрупи, все українське громадянство, виключаючи центральні комітети партій С.-Р. і С.-Д., які стояли у влади і за всяку ціну хтіли зостатися у влади і далі.

Але того, чого бажала вся свідома Україна, — не сталося — і в тім головна причина катастрофи, що стала пізнійше.

Диктатура центральних комітетів партій С.-Р. і С.-Д.

Ще перед приходом на Наддніпрянщину військ Д-ра Петрушевича, а також не раз і пізнійш, було обіцяно Урядові Галицькому, Українському Державно-Національному Союзу і українському громадянству коаліційний діловий кабінет міністрів для об'єднання усіх творчих сил України, скликання Українського Парламенту після визволення українських земель від чужинців і негайне скликання передпарламенту для кон-

тролі діяльности Уряду, для контролі витрачання державних грошей, в ціли позискання довірря до Української влади з боку народніх мас.

Але цих обіцянок свідомо не додержувано з цілком зрозумілих причин: Український Державно-Національний Союз, що репрезентував собою українське громадянство, був в гострій опозиції до Уряду Петлюри і його самого, і в цій справі писав відповідні постанови[1].

Уряд Мартоса-Мазепи добре знав майбутній склад і настрій передпарламенту, добре знав, що передпарламент в першу чергу примусів би цей уряд піти до димісії, покликав би до державної роботи инших людей — і тому уряд Мазепи відтягав справу скликання передпарламенту з місяця на місяць аж до момента катастрофи.

Отже диктатура центральних комітетів партій С.-Р. і С.-Д., що репрезентувалась зовні кабінетом Мартоса-Мазепи, мала продовжуватися за всяку ціну без жадного контроля з боку якого будь громадського орґана.

Усім було ясно, що для центральних комітетів С.-Р. і С.-Д., особа Петлюри була ширмою, а Директорія — фікцією, які забезпечували панування союзові ций двох орґанізацій.

Безбарвні члени Директорії: Швець і Андрій Макаренко, будучи невідомі широким народнім масам, немаючи нікого за собою і тому безсильні, мусіли у всьому згоджуватися з Петлюрою, і всі ці три особи тілько виконували волю центральних комітетів партій С.-Р. і С.-Д.

Політичний терор.

Таким чином Директорія уже стала фікцією.

Для забезпечення цієї диктатури були розпочаті жорстокі переслідування всіх инакше думаючих, як контреволюціонерів. Політичні контрозвідки були орґанізовані по типу большевицьких „чрезвичайок". Було орґанізовано 3 головних політичних контрозвідки: 1. Контрозвідка штабу г. отамана, 2. контрозвідка державної інспектури і 3. контрозвідка міністерства внутрішних справ.

На ці шпигунські орґанізації тратились сотні міліонів. Найбільшою лютостью вславився улюбленець Петлюри, голова його контрозвідки Чоботарев, якого прозвали українським „Малютою Скуратовим[2]".

Про ті кошмарні орґії, що творилися в цих контрозвід-

---

[1] Одна з них наведена в кінці; Див. стор. 30 і сл.
[2] Кат московського царя Івана IV. Грозного.

ках, чи як тоді казали „в Петлюровських застінках“ розкаже детально історія...

Вся енерґія контрозвідок була направлена не проти наших національних ворогів, але проти инакше думаючих українців. С.-Р-івська газета „Трудова Громада“ особливо заохочувала до немилосердної розправи з своїми політичними противниками.

Настав справжній терор. Найменший прояв свободи слова, переконань, преси — був здушений. Преса була або офіціальна або офіціозна. Не було дозволено ані одної опозіційної ґазети.

Опозіції було заткнуто рота в нечуваний ще досі спосіб. Український Державно-Національний Союз не мав змоги видрукувати своїх постанов. Союз громадських діячів Поділля міг видрукувати свої постанови тілько в Тарнополі в типоґрафії „Українських Вістей“.

С.-Р. ґазети не раз писали, аби уряд Мартоса-Мазепи розправився суворо з Українським Державно Національним Союзом, як оплотом реакції на Україні.

В історії визволення національностей ще не було прикладу, аби уряд цієї нації, ставлячи собі на меті її визволення, разом з тим був в опозиції до орґанізованої громадської опінії цієї нації.

Політичне шпигунство в Наддніпрянській українській армії.

В наддніпрянській армії було введено політичне шпигунство в формі інспектури. (Невдале малпування з большевицького військового комісаріату.) Це добило українську армію. Рештка шануючого себе українського старшинства, що ще трималась, не витримувала такої гнітючої атмосфери і почала кидати наддніпрянську армію. Про боєспособність такої армії з таким психічним настроєм — годі говорити.

Постачання армії.

Протягом пяти місяців уряд Мартоса-Мазепи не з'умів забезпечити армії не тілько зброєю і амуніцією, але навіть провіантом, обувю і одягом. Величезні склади цього добра були покинуті ворогам. По офіціяльному урядовому признанню за весь Каменецький період українська армія була **гола і боса**. Орґани постачання, які в другий половині Каменецького періода взяли до рук С.-Р-и, витрачали міліарди, але без наслідків; до самого моменту катастрофи в Проскурові: 21. листопада 1919. р. — армія не переставала бути і „босою“ і „голою“ . . .

Добір представників влади на місцях був в більшости так невдалий, що діяльність його тілько збуджувала до себе несимпатію народніх мас.

Весь Каменецький період української влади комунікація (залізниці, пошта і т. п.) була в паралічі, було в паралічі і економічне життя. Така політика і діяльність уряду Петлюри мала своїм льоґічним наслідком те, що величезна більшість населення України поставилась до його неґативно.

Загосподарене українське селянство у величезній своїй більшости стало до уряду Петлюра в опозіцію, а де-не-де і заняло ворожий нейтралітет. Про мійські елементи, в більшости чужонаціональні, й говорить нічого. Отже уряд Петлюри повис в повітрі, і катастрофа державного українського корабля з такими керманичами була неминучою.

Ошукав уряд Мартоса-Мазепи і прихильників української радянської влади на місцях, яку він ще в Рівному обіцяв був запровадити, але обіцянки так і не додержав, а проте це було головним його арґументом в аґітації проти кабінету Остапенка, головним закидом в реакційности цього кабінету.

Орґія марнотратства.

Ніякий уряд жадної держави, коли це уряд не окупаційний, коли цей уряд хоче спиратись на свій нарід — не тратить грошей без апробати народнього представництва. Отже з цього погляду самочинна розтрата величезних народніх грошей і скарбів У. Н. Р. урядом Петлюри і ним самим без ніякої апробати народнього представництва, бодай хоч в такій його недосконалій формі, як передпарламент — з цього погляду є нічим неоправданим **злочином** перед Українською Державою і її народом!

З народніми грішми творилось щось кошмарне. Такого божевільного марнотратства сотень міліонів і міліардів, такого безстидного до цінізму хапунства, а часом отвертого безцеремонного грабівництва народніх грошей і народнього добра — світ ще не бачив і не побачить!

Вчорашні старці — ставали сьогодня міліонерами. Багато спекулянтів від політики, авантюристів, а то і просто осіб з темним минулим підшивались під „лівих соціялістів“, аби доступитись до державних скарбів.

Але настане **день кари** і для них!

Врешті настане час, коли все буде вияснено і розпутано і нарід український судитиме тих, що окрадали і грабували його в найтяжчі для його часи. Багато фальшивих героїв буде тоді здемасковано і посажено на лаву обжалованих.

Спроби повалити галицького диктатора д-ра Петрушевича.

Уряд Мартоса-Мазепи не почував себе безпечним, поки існувала велика карна галицька армія під владою диктатора д-ра Петрушевича, на якого з надією дивилося усе свідоме державно-думаюче українське громадянство і навіть українське селянство в більшости.

Було, очевидно, ухвалено за всяку ціну усунути диктатора д-ра Петрушевича, а його армію піддати під владу Петлюри. Ніби по даному сигналу Каменецькі С.-Р. і С.-Д.-і ґазети стали писати на д-ра Петрушевича і оточуючих його галицьких діячів — найбруднійші інсінуації.

Д-р Петрушевич і його оточення раптом попали в катеґорію найчорнійших реакціонерів, ворогів українського народу. Раптом з'явились „бутербротні“ псевдогалицькі ґазети „Боротьба“, „Галицький Голос“, які мали репрезентувати голос галицького громадянства, і ці ґазети так само не перебирали в засобах, аби очернити як найбільше галицького диктатора і Галицький Державний Секретаріят.

В такий недостойний спосіб хтіли ці люде ошукати український нарід, галицькі і наддніпрянські війська.

Уживано инших засобів, щоб знеохотити галицьку армію до своїх проводирів: Галичан кривдили амуніцією, одягом, взагалі продовольствіем.

І все це творилось тоді, коли з півночи червоною хмарою наступали московські большевики, а зі сходу і півдня чорні хмари Денікінської армії, коли едність між усіма нашими національними силами була більш, як коли-небудь, потрібна, коли всяка спроба розбити едність — була національним злочином, державною зрадою.

Але наддніпрянські амбітники в боротьбі за владу і панування забули все і вся; хтіли навіть змусити галицькі війська присягнути Петлюрі і його урядові.

Цілі своеї — наддніпрянські політики з табору Петлюри — не осягнули, але наслідком цієї аґітації відносини між Галичанами і Наддніпрянцями стали псуватися: росло взаїмне недовірря, яке де-не-де переходило в незаховану ворожнечу.

Польська оріентація Петлюри і його уряду. Справа ґенерала Тарнавського.

Коли українські справи, наслідком цієї внутрішньої колотнечі, стали погіршуватись, а українське військо стало

відступати з Київа до Казятина і далі на захід до Камінця-Подільського, — уряд Петлюри рішуче заявився за орієнтацію на Польщу[1].

Політики з Петлюровського табору хтіли зостатись у влади хоч-би ціною передачі під владу Польщі західно-українських земель, в першу чергу української Галичини.

На це Галичане очевидно погодитись не могли. Взаїмне недовірря росло. Галицькі відповідальні кола відчули, що ланцюг, яким вони були прикуті до уряду Петлюри, веде їх до Варшави, а східну Галичину — під польську владу.

Галицькими колами робляться розпачливі спроби розірвати цей ланцюг і шукати поратунку своєї бідолашної країни в иншім керунку.

А тим часом українські справи з дня на день гіршали, треба було на щось зважитися; галицька армія була в розпачливім становиску; без амуніції, без одягу і обуви, без провіанту, з масою ранених і тисячами хорих на тиф та з величезними обозами.

Примушені конечностю, керуючі військові галицькі кола роблять без згоди з диктатурою угоду з ґен. Денікіним.

Коли страсти утихнуть, — історія зробить свій безсторонній суд над цією подією, але одно можна сказати: історія не оправдає тих, що стали в ролі фальшивих прокурорів...

Урядові Камінецькі ґазети стали обзивати ледви чи не усіх Галичан — зрадниками; велась скрізь відповідна аґітація. Очевидно уряд Мартоса-Мазепи хтів використати факт угоди Тарнавського, аби звалити на голови галицьких проводирів — усі свої гріхи.

Передача Камінця-Подільського — полякам.
Фінал в Проскурові.

Події розвертались з незвичайною швидкостю. Майже без ніякого опору Денікінці докотились аж під самий Камінець-Подільський.

16 листопада 1919. р. уряд Петлюри піддає полякам Камінець-Подільський з теріторією на захід від цього міста. Як переказують, Галичане не були про се упереджені: багато

[1] Ті, що не хтіли говорити з буржуазною антантою во імя своїх соціялістичних принципів, стали говорити з не менш буржуазною Польщею. Не хтіли говорити з господарем, довелось говорити з його слугою.

з їх, тікаючи з Камінця-Подільського, аби не попасти до рук поляків, мусіли покинути там своє майно, а де-які, що не встигли втекти, мусіли в Камінці переховуватися. Але велике число Галичан було поляками заарештовано.

Величезне державне майно на міліардні суми досталося полякам. 17 листопада м. р. Петлюра зі своїм урядом від'їздив з Камінця-Подільського.

Із урядовців міністерств за урядом Петлюри поїхали одиниці — і то переважно з дрібних урядовців; в Камінці-Подільскім лишилось майже $^9/_{10}$ урядовців міністерств і багато українського старшинства, що не хтіли їхати за урядом.

Лишився в Камінці-Подільскім і Український Державно-Національний Союз, який по реорґанізації переіменовався в Українську Національну Раду.

В районі Проскурова 21. листопада 1919. року відбулися кошмарні події розграбовання „чужими" і „своїми" державного майна і державних грошей, що везли в ешалонах. У. Н. Р-у пограбовано на міліарди. Мароцери тила використали нагоду поживитись багатою добичою. Г. отаман Петлюра, що ледви сам вратовався, на своїй особі переконався, що то за люде були його улюбленці: „отамани" Божко і Волох та инші, які стали до його в ворожу позіцію на місці катастрофи.

Наступ добровольців, змусив українських урядовців і деякі військові частини, що потяглись за урядом, перейти теріторію, окуповану польськими військами, яких уважано за союзницькі.

Але на теріторії польської окупації українські військові частини були обеззброені і вкупі з українськими урядовцями були інтерновані і розвезені по польським таборам для військово-полонених. Фінал був сумний.

Де-які з урядовців і військових, побачивши такий несподіваний поворот справи, вимкнули з польських рук, повернули до Камінця і розповіли сумні події. Почувши все це, хто не виїхав за урядом з Камінця, — радів...

Найбільш дісціпліновані українські військові частини: рештки запорожського корпусу, полку українських морців, та инші, з'орґанізовалися під командою ґенерала Омельяновича-Павленка і пробивались до Винниці на злуку з Галичанами. Про орієнтацію на Петлюру і Польщу ні одна з цих частин не хотіла уже і слухати.

* * *

Г. о. Петлюра зі своїми однодумцями в Варшаві, його угода з поляками 2. грудня 1919. р.

Після дуже прикрих пригод Петлюра зі своїми однодумцями вимкнув з Проскурівської небезпеки і добрався до Варшави.

Вкупі з Петлюрю до Варшави поїхав тілько один військовий міністер Сальский. Міністер закордоних справ А. Левіцький виїхав був до Варшави ранійше, як голова української місії. Трохи пізнійше приїхав до Варшави міністер праці Безпалко.

Ще в районі Проскурова члени Директорії: Швець і Андрій Макаренко передали свої права Петлюрі, а самі виїхали: один, здається, до Львова, другий до Кракова, потім Андрій Макаренко переїхав до Відня.

Скрутне становище української справи, а головно Петлюри поляки використали як найкраще...

Петлюра і його місія підписали відомий акт 2. грудня 1919. р., яким східна Галичина з Підляшшям, Холмщиною і Західною Волинью мали б перейти до Польщі за ефемеричну допомогу з боку Польщі відбудувати Українську Державу на решті українських земель.

Чи зробило це бажання амбітника за всяку ціну зостатись у влади, чи страх в разі незгоди з поляками опинитись в таборі полонених, хай в цій справі скаже свій присуд історія. Але факт зостається фактом: Соціял-демократ Петлюра вкупі з соціял-демократами А. Левіцьким, Михайловим і Понятенком підписали цю угоду.

Ця угода дуже пошкодила східно-галицькій справі на мировій конференції, бо вона вибивала ґрунт з під ніг прихильників України на цій конференції в справі справедливого розвязання питання Східної Галичини. Очевидно ця угода не дала ніяких реальних користей для української державности.

Пункт цієї угоди, де справа земельної власности польських обшарників на Україні розвязується в їх користь і на шкоду для українського селянства, зробив убійче враження на всю українську демократію.

Так само прикре враження на українське громадянство зробило добровільне зречення части національної теріторії, на що ніколи не згодиться і не піде ані один культурний нарід.

Спроби Петлюри утворити уже в Варшаві угодний полякам новий, цілком правий кабінет міністрів — довершив справу.

До всіх цих спроб і угод все українське громадянство, майже усі українські партії — віднеслися неґативно.

Керуючі українські кола твердо стали на становищі, що ніякі пертрактації з поляками неможливі, поки поляки не змінять свого поводження з українським населенням на окупованій ними українській теріторії, поки в Польщі істнують табори з десятками тисяч без жадних підстав замкнутих там українців; поки істнують ці табори — ці місця безмежного горя і страждання.

По цих всіх подіях навіть партії У. С.-Д. і У. С. Р., що підтримували Петлюру — повернулися до його спиною. Українські соціял-революціонери в своїй партійній ґазеті назвали Петлюру і його однодумців, що помандрували за ним до Варшави — політично умершими.

Про опозіційні українські партії: С.-С., С.-ф. та инші нічого й говорити.

Українські комуністи рахують Петлюру ледви чи не чорносотенцем...

І так Петлюру покинули усі.

Відправка українських старшин з Камінця-Подільського до польських таборів для інтернованих.

В недовгім часі після того, як поляки увійшли до Камінця-Подільського, польська влада за вимушеною чи невимушеною згодою Петлюри зарядила реґістрацію українських старшин в Камінці.

Управа головноуповноваженого від уряду Петлюри сама допомогала цій реґістрації, навіть сама вела її, не припускаючи злого наміру з боку поляків. Але коли до Камінця дійшли чутки про події в Проскурові, Гусятині і Волочиську, про інтернування поїхавших за урядом урядовців, старшин і козаків по польським таборам для полонених, — українське старшинство в Камінці насторожилось.

Коли-ж прийшов наказ польського командування відправити Камінецьких українських старшин в табори: Ланцут, Домбе, та инші — в ніч перед відправкою майже усі українські старшини вимкнули з Камінця за польську лінію фронта. Переказують, що одна старшинська частина в 600 душ збройно перейшла польський кордон і з'едналася з галицькими частинами, що стояли в Дунаївцях, Новій Ушиці, та инш.

Тільки коло 60 українських старшин, що полишилися в Камінці, були відправлені у вищезгадані польські концентраційні табори і приеднані до инших інтернованих, де мусіли поділити з останніми їх сумну долю.

Петлюрівські „народні“ міністри в часі катастрофи.

Де-які міністри кабінета Мазепи, передчуваючи грозу, завчасу перед самою катастрофою почали оден за другим під ріжними претекстами покидати Камянець і виїздити за кордон: „народні“ міністри покидали свій нарід в пригоді. Звичайно грошем вони себе забезпечили.

Виїхали за кордон: міністер фінансів Мартос, міністер харчування Шадлун, міністер хліборобства М. Ковалевський. Міністер здоровя Одрина перед тим помер від тифа.

Решта Петлюрівських міністрів: премьер Мазепа, пошт — Паливода, преси — Черкаський, держ. секр. Шрамченко — дочекалися 17. листопада 1919. р., вирушили з Камінця до Проскурова, але, побачивши нечемне поводження поляків, побачивши, що союз з Польшею, який вони кували, зовсім не так виглядає в дійсности, як вони собі його уявляли (треба думати зі страху перед інтернованням), не схотіли з Петлюрою їхати до Варшави, хоч і як того Петлюра домагався. З превеликими труднощами і риском (бо як говорили відомости, війська отамана Павленка прохали цих міністрів не утрудняти становища військ своєю присутностю) вони добрались до Хмільника, а потім до Винниці під захист перебуваючих там галицьких військ. Навчені гірким досвідом, тут вони заговорили уже про скликання українського передпарламенту, про об'єднання усіх українських партій, — але було уже пізно . . .

Українське селянство ліквідує армію Денікіна.

В недовгім часі після подій в Проскурові м. большевики очистили теріторію України від військ Денікіна; малочисленне військо з Наддніпрянців і Галичан, що об'єдналося під командою ґенерала Омельяновича-Павленка, опинилося серед моря м. большевицьких військ.

Військову силу Денікіна зліквідувало, головним чином, українське селянство. Спочатку воно, в більшости, приймало денікінців як визволителів від м. большевиків, тим паче, що денікінці ширили вісти, ніби вони воюють з большевиками вкупі з військами У. Н. Р-и.

Але коли селяне побачили, що слідком за військами Денікіна йде реставрація старого ладу з владою поміщиків, коли селяне побачили, що ці нові окупанти глумують з усього українського, ставляться вороже до української культури і національности — вони раптом повстали. Денікінські війська уже були під Орлом і Тулою і загрожували Москві, коли в гли-

бокім запіллі вибухло повстання українського селянства, повстання поголовно добре узброеного населення, яке в час великої світової війни добре вивчилося військових справ. Цей стихійний удар в спину добровольчих військ був на стільки сильний, що це військо було зметено з України з блискавичною швидкостью. М. большевикам лишалося тільки споживати результати безглуздої денікінської політики.

Два роки боротьби з Україною навчили м. большевиків шанувати грізну силу українського селянства.

Політика м. большевиків на Україні.

М. большевики тепер радикально змінили свою політику що до України з ворожої на прихильну: 1. Проголосили Українську Незалежну Совітську Соціялістичну Республіку в союзі з Російською Совітською Соціялістичною Республікою[1]. 2. Запрохали до участи в Київськім уряді українських комуністів і українських лівих есерів, поки-що не переслідують инших українських інституцій, взагалі української культури і руху.

М. большевики радикально змінили свою політику і поступовання, що до українського селянства: вони покинули всякі реквізиції по селах, без крайніх потреб не чіпають інтересів українських селян, а надто їх землі, як тіеї, що селяне мали до революції, так і тіеї, що придбали за часи революції.

Чи на довго це? — Виникае питання.

Треба думати, що м. большевики принаймні не змінять своеї політики що до України до того часу, поки вони цілковито не зліквідують армію Денікіна, що ще уперто тримається на Дону і на Кавказі, а головно, поки скінчаться порахунки Московщини з Польщею, яка мае претенсії на землі, які росіяне здавна рахують своїми.

Але е незаперечении фактом, що українська людність почувае нині себе незрівнано краще на теріторії російсько-большевицької окупації як на окупації польській. М. большевики уміло використовують помилки польської політики в українській справі.

Польська окупація західних областей України.

На українській теріторії польської окупації — польська влада веде, що до українського селянства туж саму політику,

[1] Оскілько це щиро, поки що можна сумніватись, маючи недавній сумний досвід. Керуючі українські кола не сумніваються, що ця „незалежність“ е тілько фікціею.

що і ґенерал Денікін. Треба чекати і однакових наслідків цієї політіки.

Дійшли відомости, що „Пашковська волость“ на схід від Проскурова на польські реквізиції і утиски відповіла загальною мобілізацією, виставила проти поляків над 10.000 війська з кулеметами і навіть з гарматами, яке примусило місцевий польський відділ цофнутись.

Під Новою Ушицею проти польської влади повстало декілька сіл, утворили поважну силу і теж завдали полякам багато клопоту; що-дня доходять анальоґічні вісти з инших місцевостей України під польською окупацією . . .

Характерно, що польське селянство, що живе в невеликій кількости серед українського селянства на Поділлі, йде за-одно з останнім. Причини цього зрозумілі: Підчас української революції польський селянин одержав землю на рівні з українським селянином і не хоче ту землю втеряти; польський хлоп бачить, що за польськими військами йдуть польські дідичі і забірають назад свою землю, байдуже, чи вона трапила до рук українського, чи польського селянина. Отже ненависть польського хлопа до окупаційних польських військ на Україні — цілком зрозуміла.

Польська демократія, репрезентована польськими соціялістичними партіями, в останній час опаматалася від шовіністичного шалу; вона почала розуміти, що не так уже почесно для соціялістів витягати з огня каштани для обшарників і буржуазії, хоч би і польських, ціною крови польських робітників і селян, що реставрація історичної Польщі з її утиском непольських національностей, приєднання етноґрафічно-чужих теріторій, може привести польську державу, що тільки що прокинулась до життя і не окріпла ще як слід, — знову до катастрофи, як то було 1772. року.

Ми стоїмо на передодні великих подій. Певна своєї сили Московщина буде зводити свої порахунки з Польщею.

Не зважаючи на страшну небезпеку од німецького кольоса на заході і на небезпеку на сході від сильної Московщини, Польща не придбала собі (ба і не дбає о се) ані одного союзника з по-між сусідних народів і держав, а своєю політикою і поступованням тілько творить навколо себе атмосферу ворожнечі і ненависти. Наслідки боротьби Польщі і Московщини при таких умовах з гори передбачити не тяжко.

Перспективи недалекої будучини.

В Европі назрівають нові грізні міжнародні конфлікти, які витворять нові взаємовідношення світових сил.

Український нарід мусить в очікуванню близьких світових подій знову **сконсолідовати** усі свої національні **сили**, як то було підчас німецько-австрійської окупації України і панования гетьмана Скоропадського, мусить сконсолідувати свої націснальні сили в формі Всеукраїнської Національної орґанізації, в **так знаній нам формі Українського Державно-Національного Союза.**

Три роки революції, три роки боротьби за свою незалежність з ріжного рода окупантами освідомили український нарід національно, навчили його солідарности, усталили його волю, — **завзяття і непереможне стремління до незалежности.** Не за горами час, коли український нарід стане дійсним господарем на своїй землі. Незалежня Народня Республіка з'єдиненої України — не за горами!

15. січня 1920. р.

Д-р Володимир Тимошевський.

І. Додаток.

Українське громадянство мусить знати, хто найбільш спричинився до сучасного нашого прикрого міжнародного становища.

В цій цілі доводиться до загального відома нижченаведений договір трьох українських партій: 1. соціялдемократичної, соціял-демократичної-незалежної і соціялістів-революціонерів.

Договір,

складений між трьома партіями У. С.-Д. Р. П., У. П. С.-Р. і У. С.-Д. Р. П. Незалежних[1].

Зазначені три партії, стаючи на ґрунті оборони інтересів працюючих мас України, борячись за незалежну самостійну Українську Республіку і входячи з необхідности як найрішучої і найактивнійшої боротьби з окупаційною російсько-комуністичною владою, ухвалили для успішности переведення зазначених завдань, особливо для найкращої орґанізації повстання працюючих мас України проти окупантів, об'єднатись на слідуючих умовах:

---

[1] Назви політичних партій скорочені заголовними літарами:

У. С.-Д. Р. П. — Українська Соціял-Демократична Роб. Партія.

У. П. С.-Р. — Українська Партія Соціялістів-Революціонерів.

У. С.-Д. Р. П. Незалежних — Українська Соціял-Демократична Роб. Партія Незалежних.

1. Замісць істнуючої зараз Директорії утворюється една для всієї України верховна влада під назвою Рада Республіки, або коли по міжнародним обставинам міняти назву не можливо, то лишається назва Директорії.

2. Складається ця верховна влада — Рада Республіки або Директорії, з 9 осіб, по 3 відповідальних представники від кожної з трьох партій, які укладають цей договір.

3. Раді Республіки (Директорії) тимчасово до утворення законодавчого верховного орґана належить верховна і законодавча влада в незалежній національній Українській Республіці.

4. Виконавча влада належить Раді народніх уповноважених (або народніх міністрів) яка складається Радою Республіки (Директорії) і перед нею є відповідальна до утворення нормального верховного законодавчого орґана.

5. Для керування всіми військовими силами Української Республіки, Радою Республіки (Д.) утворюється головна військова Рада з правами верховного головнокомандовання.

6. Завданням Ради Республіки (Д.) є очищення всієї України від окупаційних російсько-комуністичних військ, повалення істнуючої зараз на Україні російсько-комуністичної влади, оборони суверенности і незалежности національної Української Республіки, боротьба з контр-революцією на слідуючих основах:

а) Рада Республіки (Д.) повинна перевести поділ всієї України на нові адміністративні округи (землі) по економічним і національно побутовим прінципам, скасувавши поділ на ґубернії і повіти і залишивши поділ на волости.

б) В селі влада здійснюється селянством через свій селянський сход, виконавцем постанов якого і розпоряджень висшої влади є сільська влада в складі трьох чоловік: голови, секретаря і скарбника.

Влада волости належить волости і її виконавчому комітетові, вибраному прямими виборами від сел, містечок і заводів селянами і робітниками фізичної і інтелектуальної праці.

в) В висших інстанціях істнуючого адміністративного поділу (повіт чи ґубернія) влада належить Раді (Раді сел.-роб. депут.) її виконавчому комітетові, обраному на з'їзді представників селян і робітників від сел, містечок і міст.

Пасивним і активним виборчим правом користуються громадяне, які не живуть з чужої праці (не експлоатують).

7. По переведенню вищезазначених завдань Рада Республіки (Д.) повинна скликати конґрес Рад. сел.-роб. депут. всієї України, депутати на який вибіраються на ґуберніальних або

повітових з'їздах з додержанням пропорціональности виборів. Цьому конґресові Рада Республіки (Д.) передає свою владу, а сама перестає істнувати.

8. Конґресом Рад має бути ухвалено констітуцію Української Республіки, встановлено нормальний лад її, орґанізовано центральну владу Республіки.

9. Для успішного проведення повстання на теріторії України окупованої російсько-комуністичною владою утворюються повстанчі орґани — центральний ревком, губерніяльні і повітові ревкоми із представників партій, підписавших цей договір, по 2 від кожної, при чому ґуберніяльні і повітові ревкоми мають бути тимчасовими революційними орґанами влади на місцях до орґанізації ними влади Рад і бути провідниками розпоряджень і законів Центральної влади Ради Республіки і кабінету міністрів в (Наркомі).

10. Політика підписавших цей договір партій, як в Раді Республіки так і в инших орґанах Державної влади повинна будуватись на слідуючих принципах:

а) укріпління і оборона незалежної і самостійної національної Української Республіки,

б) встановлення влади трудового народу з виключенням елементів, які експлоатують чужу працю,

в) орґанізація народнього господарства в інтересах працюючих і планомірний перехід від капіталістичного строю до соціялістичного з негайною експропріацією нетрудової земельної власности.

11. В волостях і селах констітуція влади повинна залишатись та сама, що істнує і при совітській (комуністичній) владі за винятком деяких персональних змін (усунення призначених комісарів-комуністів і т. и.), що лежить в компетенції повітових ревкомів.

12. Ці умови розповсюджуються також і на теріторію Галичини, для якої Рада являється верховним орґаном. Від галицких С.-Д. і С.-Р. має бути введено по одному депутату.

13. Вибрані т. до Ради Республіки повинні відїхати негайно до Директорії, орґанізовавши на місці Раду Республіки, реалізовати договір і видати відповідну деклярацію.

14. Вибраний Ревком негайно побинен розпочати свою працю, повідомити про місце і початок праці центральні комітети партії, на нього покладається обовязок звязати і підпорядкувати всі повстанчі війська Ради Республіки.

Увага: Цей договір склався після того, як вступив до виконання своїх обовязків кабінет Остапенка за загальною згодою усіх українських партій, не виключаючи партій С.-Р. і С.-Д., які обіцяли офіціяльно в своїх постановах відноситись лояльно до цього компромісового кабінету. Але одно діло — говорити, а друге — робити.

Ще коли Директорія була у Винниці (кінець лютого 1919. р.) доходили до Українського Уряду чутки, що С.-Р. і С.-Д. збіраються робити в Камянці-Подільськім державний пореворот на большевицькому ґрунті; але на всіх державних міжпартійних нарадах С.-Р. і С.-Д рішуче це заперечували. Як потім виявилося, це було зроблено для замилення очей: 22. марта 1919. р. в Камянці-Подільськім була дійсно зроблена С.-Р-ими і С.-Д-ими спроба повалення Директорії, але неудачно.

Цей „договір“ свідчить:

1. Про намір цих 3-х партій повалити Директорію і її Уряд та захопити владу в свої руки як в центрі, так і на місцях;

2. Забрати до своїх рук повстанчий рух на Україні, знову таки в ціли захвату влади на Україні.

(Як відомо, провідники повстанців найбільш вороже ставились власне до цього сорту рев-комів, що хотіли сісти на плечі повстанців.)

В договорі наведений досить примітивний і не до здійснення проєкт адміністративного устрою на Україні, що характеризує своєрідне розуміння державної будови цими політичними ґрупами.

В договорі проєктовалось в досить безцеремонній формі анексія української частини Галичини.

Афішуючись лозунґом: вся влада трудовому народу, ці 3 партії de facto мали утворити своє деспотичне панування на Україні: себ-то владу оліґархічну.

Нема чого дивуватись, що хоч ці 3 партії, стали формально на ґрунті совітської влади, — московські большевики всеж не визнали їх за своїх однодумців, і не визнають ніколи; бо між соціялізмом Леніна і соціялізмом цих 3-х партій — дістанція надто великого розміру.

З цього договору видно, що цим 3-м партіям ходило о цілковите повалення Директорії і в склад нової верховної влади не мав увійти ні член Директорії Андрій Макаренко, ні член Директорії Петлюра. Але коли переворот в Камянці-Подільськім не удався, партіям С.-Д. і С.-Р. нічого не лишалося, як зробити відому угоду з членами Директорії Андрієм Макаренком і С. Петлюрою (після їх згоди на совітську платформу) 5. квітня 1919. р.

На цю комбінацію українські соціял-демократи-незалежники не пішли.

II. Додаток.

Низченаведений документ, написаний в половині серпня 1919. р., ще далеко перед катастрофою 21. листопада 1919. р., яскраво характеризує відношення всього свідомого, державно-думаючого українського громадянства до уряду головного отамана Петлюри і його самого.

Записка
Головної Ради Національно-Державного Союза до Головного Отамана Української Народньої Республіки.

Обміркувавши сучасне траґічне, а в недалекому майбутньому може і катастрофічне становище Української Держави, Головна Рада Національно-Державного Союза зазначає, що це є наслідком:

1. Цілковитої відірваности його (головного отамана) не тільки від широкого громадянства, а й від цілого народу.

2. а це приводить до претенсії на диктатуру центральних комітетів партій соціялістів-революціонерів, та соціял-демократів, а в дійсности є одна лиш зневага до політично-здорового, та реально-мислячого громадянства.

3. Повний розвал місцевої цивільної влади і спроба большевицьких експеректентів (трудові ради) над місцевим самоврядуванням, яке відіграло велику ролю в відродженню української державности та набрало широкої популярности серед населення.

4. Тенденційна політика, що до повстанчого протибольшевицького руху по той бік фронту і яскрава тенденція виставити його в світлі українського большевизму, що перед державами всього світу цей протибольшевицький рух лиш компромітує і тим самим обезцінює ідею Української Держави.

5. Відсутність всякого контролю, що до марнотратства народніх грошей та відповідальности урядових осіб.

6. Відсутність якої б то не було сістеми в орґанізації апарату по народньому господарству та самої орґанізації справи постачання армії і запілля.

7. Ділетантська фінансова політика, яка веде лиш до обезцінення української валюти.

8. Руйнуюча земельна політика, яка виявилась в скасуванню права власности на землю, цієї головної підвалини всього економичного добробуту Української Держави і народу.

9. Елементарна і далека від свого безпосреднього завдання справа інформації населення, яка є лиш агентом большевицької політики, а не політики, що справді будує Українську Державу, чим поглибшує недовірря народу до Найвищої Української влади та війська і своїми непослідовними та провокаційними інформаціями компромітує останню.

10. Елементарна, нетактовна та некоректна політика відносно Галичини, галицького народу та його війська й правительства, яка не дооцінюючи його, як реальну військову силу, лиш ображає його геройчне національно-державне почуття.

11. Ділетантське і короткозоре відношення до справи міжнародніх стосунків, яка дійсно дає повне право представникам инших держав дивитись на політику теперішнього Українського Уряду, як на большевицку на підставі: а) ясного і недвозначного окреслення цілком большевицької тактики, як в офіціозній, так і в офіціальній пресі, та через агенство У. Т. А.; б) повної несталости і легковажности в міжнародніх зносинах, яка не дає ніяких гарантій що до здійснення инших обіцянок, що можуть даватися иншими державами світа у всіх галузях державного життя; в) ясного зазначення стремління не до громадянсько-парламентарного життя, а до так званої діктатури Центральних Комітетів С.-Р. та С.-Д. по шляху орієнтації на міжнародню світову революцію; г) трактування Українського руху переважно як руху соціяльного, а не національного, яко гарантії, що до національно-державного самовизначення українського народу.

Всі ці вищезазначені факти свідчать, що сучасна політика теперішнього Українського Уряду є не тільки помилкова з боку відсутности в ній державного розуму, але і шкідлива, бо вона не сприяє відбудованню Української Держави, лиш губить саму ідею української державности. Для того, щоб уникнути такої катастрофи, необхідна не персональна зміна тих або инших осіб уряду, але кардінальна зміна самої політики, як внутрішньої так і зовнішньої, а саме:

1. Зазначення ясного і недвозначного принципу демократичности і парламентаризму (Установчі Збори), який в ідеї своїй та на підставі пятичленної формули реального переведення в життя носить і трудовий принцип.

2. Повна консолідація від верху до низу всіх творчих, з'єднаних до праці сил.

3. Реальне вирішення земельного питання в формі ясного зазначення принципу трудової дрібної власности.

4. Упорядкування фінансів за допомогою земельної реформи та через відновлення монополії на цукор, горілку, тютюн, та инші продукти а також і через податки.

5. Упорядкування внутрішнього ладу і спокою через заведення працездатної, чесної і цим самим авторітетної централізованої влади на місцях та твердої дісціпліни.

6. Упорядкування народнього господарства через повну підтримку місцевих самоврядувань.

7. Упорядкування справи продовольчого постачання через консолідацію всіх органів, їх повної персональної реорганізації по принципу їх працездатности, чесности та місцевого за ними контролю.

8. Упорядкування державного контролю в широкому розумінню цього слова для знищення державного марнотратства і переведення ревізії всіх державних видатків, особливо позабюджетових і таємних.

9. Реальне переведення тісного з'єднання з Галичиною на підставі повного контакту та згоди що до діялности в справі боротьби з большевиками та утворення Української Держави.

10. Удосконалення міжнародної політики, на підставі якої инші держави світу бачили б не тільки рішучу боротьбу з большевиками, але справжній державний розум, та повні гарантії в тому, що правительство Української Народньої Республіки стоїть на сталій і непохитній противобольшевицькій платформі, широко демократичного парламентарного устрою та справжнього реального будовання Української Держави.

Коли дальша політика теперішнього Українького Правительства буде провадитися у вищезазначеному напрямку, то Головна Рада Національно-Державного Союзу передбачає остаточний крах самої ідеї Української Держави, бо теперішня антидержавна політика цю ідею компромітує не тільки перед иншими державами світа, але навіть і перед всім українським народом, і це все веде до повної ізоляції всіх творчих сил України, до повної анархії та руїни, за наслідки чого вся відповідальність перед історією і народом паде на Найвищий Уряд Української Народньої Республіки, який не спинив своечасно цю руїну, а допустив на її поталу весь український нарід.

Увага: Як відомо, ця записка Українського Державно-Національного Союза зосталась не тільки без скутку, але й без відповіди.

